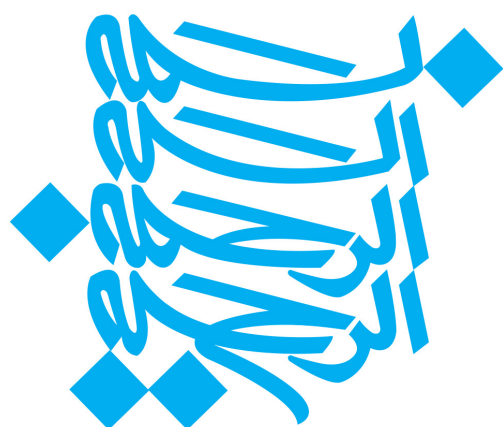

الگوی مطلوب فراغت و تفریح از دیدگاه اسلام

سیدحسین شرف‌الدین

انتشارات مؤسسه فرهنگی هنری
دین و معنویت آل یاسین

فهرست مطالب

.....	سخن ناشر	۹
.....	دیباچه	۱۱
فصل اول: مفاهیم و نظریه‌ها		
.....	درآمد	۱۷
.....	۱) مفاهیم	۲۱
.....	یک) فراغت	۲۱
.....	الف) کاربردهای مفهوم فراغت	۲۶
.....	ب) ویژگی‌های فراغت در جهان مدرن	۲۹
.....	ج) گونه‌های مختلف گذران فراغت	۳۱
.....	دو) سرگرمی	۳۴
.....	سه) سایر مفاهیم مربوط	۴۱
.....	چهار) نیاز	۴۶
.....	پنج) کار	۵۰
.....	شش) کار و فراغت	۵۱
.....	۲) گونه‌شناسی نظریه‌های فراغت	۵۴
.....	یک) نظریه‌های انسان‌گرا	۵۵
.....	دو) نظریه‌های روان‌شناختی	۵۹
.....	الف) پیشینه طرح فراغت در نظریه‌های روان‌شناختی	۵۹
.....	ب) نظریه نیاز	۶۰
.....	ج) نظریه لذت‌جویی	۶۲
.....	د) نظریه‌های کارکردی روانی	۶۴
.....	اول) تخلیه هیجانات	۶۵
.....	دوم) رهایی‌یابی و جبران	۶۶
.....	سوم) غفلت‌زایی و سازگاری	۶۷
.....	چهارم) خود برون‌فکنی	۶۸
.....	پنجم) ارضای حس آرمان‌خواهی	۶۸
.....	ششم) تعالی‌یابی شبه‌مذهبی	۶۹

هفتم) کمال‌بخشی و هویت‌زایی.....	۷۰
هشتم) روان‌درمانی.....	۷۲
نهم) جانشین‌پذیری.....	۷۲
دهم) سایر کارکردها.....	۷۳
سه) نظریه‌های جامعه‌شناختی.....	۷۴
الف) نظریه‌های ساخت‌گرا.....	۷۵
اول) کاهش ساعات کار.....	۷۶
دوم) کاهش موقعیت کار.....	۷۷
سوم) وقوع برخی تحولات زمینه‌ای.....	۸۰
چهارم) ظهور برخی بحران‌های تمدنی.....	۸۱
ب) نظریه‌های کارکردگرا.....	۸۵
اول) جامعه‌پذیری.....	۸۶
دوم) بسط و تقویت ارتباطات.....	۸۸
سوم) خلسه‌آفرینی و بی‌خودشدگی جمعی.....	۸۹
چهارم) داشتن کارکردهای اقتصادی.....	۹۰
پنجم) داشتن کارکردهای سیاسی.....	۹۲
ششم) سایر کارکردها.....	۹۲
ج) کژکارکردهای صنعت فراغت.....	۹۳
اول) کژکارکردهای فرهنگی - اجتماعی.....	۹۴
دوم) کژکارکردهای اقتصادی.....	۹۵
سوم) کژکارکردهای سیاسی.....	۹۵
د) نظریه کنش متقابل.....	۹۶
ه) نظریه‌های انتقادی.....	۹۷
چهار) نظریه‌های روان‌شناختی - اجتماعی.....	۱۰۰
پنج) نظریه‌های هنجاری.....	۱۰۱
شش) نظریه‌های فراغت زنان.....	۱۰۳
نتیجه‌گیری.....	۱۰۷

فصل دوم: اسلام و فراغت و تفریح

درآمد.....	۱۱۱
۱) اسلام و فراغت و تفریح.....	۱۱۱
۲) جایگاه فراغت در زیست‌جهان مؤمنانه.....	۱۱۷
۳) مبنای هنجاری فراغت و تفریح.....	۱۲۲
۴) مفروضات نظری الگوی هنجاری فراغت و تفریح.....	۱۲۸

۱۳۰		۵) فراغت و تفریح در آیات و روایات
۱۳۰		یک) ادله ترغیبی و تجویزی
۱۳۰		الف) اصل داشتن فراغت
۱۳۱		ب) مذمت کار و تلاش بی وقفه
۱۳۲		ج) کمیت فراغت
۱۳۲		د) نحوه استفاده از فراغت
۱۳۴		ه) تقسیم اوقات
۱۳۶		و) ترغیب صریح به اشتغالات فراغتی
۱۴۰		ز) ترغیب ضمنی به اشتغالات فراغتی
۱۴۵		ح) سیره عملی معصومان (علیهم السلام)
۱۴۷		دو) ادله تحذیری و تحریمی
۱۴۷		الف) برحذر داشتن از اشتغالات فراغتی
۱۵۰		ب) مذمت اشتغال به امور فراغتی و تفریحی
۱۵۵		ج) آثار منفی اشتغالات فراغتی
۱۵۷		د) مذمت زیاده روی در اشتغالات فراغتی
۱۶۰		ه) برحذر داشتن از برخی منابع حصول شادی
۱۶۱		نتیجه گیری

فصل سوم: اسلام و فراغت و تفریح

۱۶۵		درآمد
۱۶۵		۱) فراغت و تفریح در فتاوی فقهی
۱۶۷		۲) فراغت و تفریح در اندیشه متفکران مسلمان
۱۶۸		یک) ابونصر فارابی
۱۶۹		دو) اخوان الصفا
۱۷۰		سه) جلال الدین بلخی
۱۷۱		چهار) امام محمد غزالی
۱۷۲		پنج) محمد علی لاهیجی
۱۷۴		شش) فاضل گروسی
۱۷۵		هفت) محمد قطب
۱۷۵		هشت) احمد شلبی
۱۷۶		نه) محمد حسین فضل الله
۱۷۷		ده) مرتضی مطهری
۱۷۷		یازده) محمد حسین بهشتی
۱۷۸		دوازده) علی حسینی خامنه ای

۱۸۰	 سیزده) محمد‌های معرفت
۱۸۱	 چهارده) محمدتقی جعفری
۱۸۱	 پانزده) ناصر مکارم شیرازی
۱۸۲	 شانزده) محمدابراهیم جناتی
۱۸۳	 هفده) محمدتقی مصباح یزدی
۱۸۴	 هجده) سید کاظم حائری
۱۸۵	 نوزده) حمید پارسانیا
۱۸۵	 ۳) ملاک‌های مستفاد از یافته‌های دین‌پژوهان
۱۸۸	 ۴) سیره عملی علمای اسلام
۱۹۰	 ۵) سیره عملی مشرعان
۱۹۶	 ۶) فراغت و تفریح در اسناد رسمی نظام اسلامی
۲۰۰	 نتیجه‌گیری

فصل چهارم: جمع‌بندی، نتیجه‌گیری و پیشنهادات

۲۱۱	 ۱) چالش‌های موجود در سازمان‌دهی اوقات فراغت در ایران
۲۱۱	 یک) چالش‌های نظری و رویکردی
۲۱۱	 دو) چالش‌های فرهنگی و اجتماعی
۲۱۲	 سه) چالش‌های برنامه‌ریزی و مدیریت گذران اوقات فراغت
۲۱۳	 ۲) توصیه‌ها و پیشنهادها به مدیران فرهنگی
۲۱۶	 ۳) پیوست‌ها
۲۱۶	 پیوست نخست) مبنای حقوقی فراغت
۲۲۰	 پیوست دوم) مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی
۲۲۴	 پیوست سوم) پیشینه و ادبیات پژوهشی موضوع
۲۲۴	 الف) کتاب‌ها
۲۲۷	 ب) مقالات
۲۳۰	 ج) پایان‌نامه‌ها
۲۳۱	 پیوست چهارم) موضوعات پیشنهادی برای مطالعه و پژوهش
۲۳۳	 کتابنامه

دیاچہ

فراغت به عنوان ظرف زمانی فارغ از هر نوع فعالیت و مأموریت الزامی و متعیّن، بخشی از فرصت زمانی و سرمایه وقتی نامعین و سیال هر فرد است که معمولاً به تبع وضعیت‌ها و موقعیت‌های مختلف شخصی، شرایط و امکانات و فرصت‌ها و محدودیت‌های محیطی پوشش می‌یابد. کمیت این مقطع و نحوه بهره‌برداری از آن همواره - به‌ویژه تا قبل از تحولات ناشی از انقلاب صنعتی - به تبع کار و اشتغال رسمی و اجتناب‌ناپذیر فرد تعین می‌یافت.

این مقطع معمولاً به مجموعه‌ای از اشتغالات اختیاری، گزینشی، غیرانتفاعی، تفنّنی و تفریحی با هدف نشاط‌آفرینی، ملالت‌زدایی، تجدید قوا و کسب آمادگی ذهنی و جسمی بیشتر برای انجام هر چه بهتر کار و تلاش، تخصیص می‌یابد. تقارن ظرف و مظلوف باعث شده تا واژه فراغت غالباً به دو معنای زمان فارغ از هر نوع وظیفه الزامی و مجموعه‌ای از فعالیت‌ها و اشتغالات سرگرم‌کننده، تفریحی و تفنّنی (با ویژگی‌ها و مختصات معین) که معمولاً در این ظرف زمانی مورد توجه قرار می‌گیرند، به کار رود.

«فراغت» چه به عنوان ظرف زمانی و چه مظلوف‌های تفنّنی آن، به دلیل تنوع ابعاد از زوایای مختلفی مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته یا سزاوار بررسی است. از جمله این ابعاد توجه به قواعد، معیارها، هنجارها، دستورالعمل‌ها و مقرراتی است که با الهام از منابع معتبر فرهنگی و اجتماعی استنتاج و در قالب منشورهایی خاص، رفتار کنش‌گران را در مقام عمل و ارضای این نیاز، هدایت و راهبری می‌کند.

ادیان الهی از جمله اسلام به اقتضای جایگاه ارزشی، ظرفیت‌های آموزه‌ای، رسالت و مأموریت، به این بخش یعنی جنبه‌های ارزشی، هنجاری، توصیه‌ای و تجویزی موضوع فراغت و ملزومات آن، عطف توجه جدی کرده و به تبع رسالت کلان خویش در هدایت و ارشاد بشر به سعادت و کمال غایی، توصیه‌ها و رهنمودهای حکیمانه‌ای درباره نحوه بهره‌گیری از لحظات معدود و گذرای عمر از

جمله فرصت‌های فراغتی، فراروی بشر نهاده‌اند.

این نوشتار در صدد است تا اصول کلی و قواعد عام هنجاری ناظر به این حوزه را با رویکردی درون‌متنی از منابع اسلامی استنباط کند. از این رو، سؤال اصلی این است که: الگوی مطلوب گذران فراغت از دید اسلام به مثابه یک دین، چیست؟ به بیان دیگر، باید‌ها و نبایدهای اسلام مشخصاً با رویکرد فقهی و اخلاقی، در حوزه فراغت (نحوه گذران فرصت‌های فراغتی یا اشتغال به فعالیت‌های فراغتی و تفریحی) کدام‌اند؟ روش مطالعه در بخش گردآوری اطلاعات اسنادی و در بخش تحلیل و اثبات مدعا، تفهیمی، عقلی و استنباطی است.

نوشتار حاضر متضمن چهار فصل است: فصل اول به مفاهیم و نظریه‌ها؛ فصل دوم به فراغت و تفریح از دیدگاه اسلام (بررسی منابع اصلی و اولی یعنی آیات و روایات)؛ فصل سوم به فراغت و تفریح از دیدگاه اسلام (بررسی منابع ثانوی و مکمل) و فصل چهارم به جمع‌بندی، نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادات اختصاص یافته است. برخی اطلاعات تکمیلی نیز در پایان به‌عنوان پیوست ضمیمه شده است.